

Een Duits gezicht

Columns - 29 maart 2023 - Auteur: Merlijn Schoonenboom

‘Wat kijken ze hier treurig!’ Het is een van de eerste dingen die mijn nichtje, 10 jaar oud, tegen me zegt. Ze is uit Amsterdam in Berlijn op bezoek, en het verschil in gezichtsuitdrukking is het eerste dat haar opvalt als ze bij ‘mijn’ U-Bahn-station uitstapt. De Duitse hoofdstedelingen zien er volgens haar minder gelukkig uit dan ze dat in haar eigen stad gewend is.

Mijn nichtje weet niets van Berlijn, maar het is waar: de stad gaat gebukt onder armoede, en bovenop deze lokale bijzonderheid kan je ook nog eens de notoire Duitse zwaarmoedigheid tellen, die voor een 10-jarige Nederlandse toch ook even wennen blijkt. Ook de geluksindex (World Happiness Report) lijkt dit jaar weer onverbiddelijk: Nederland staat op de vijfde plek van gelukkigste landen, Duitsland op plaats zestien.

Maar kan je zoiets aan het gezicht zien? Ik geef toe, het is een lichtelijke obsessie van me, die gezichten. Vorige week is [mijn nieuwe boek](#) uitgekomen, en dat gaat over ‘de cultuurgeschiedenis van het gezicht’. Het boek richt zich weliswaar op onze digitale beeldcultuur, maar zijdelings komt ook de geschiedenis van het gezichtslezen aan bod. De studie van het ‘volkskarakter’ is al sinds de oudheid een vast bestanddeel hiervan. Maar juist de 20ste-eeuwse Duitse geschiedenis laat natuurlijk zien dat het etnisch classificeren van de gezichtsbouw al snel in vooroordelen verval.

Gezichtsexpressies lijken daarentegen onschuldiger - en ook trefzeker te beoordelen. Juist omdat Nederlanders en Duitsers over het algemeen behoorlijk op elkaar lijken, kan ik het daarom nooit laten nationale verschillen in hun gezichtsuitdrukkingen te gaan zoeken. Maar ook hiermee begeef je je al snel op glad ijs, zo heb ik uit mijn onderzoek geleerd. Zo ziet mijn nichtje terecht dat er in Berlijn minder wordt gelachen in het openbaar, maar de vraag is natuurlijk hoe je dit interpreteert.

Merlijn Schoonenboom verbindt in zijn maandelijkse column persoonlijke ervaringen met bredere maatschappelijke ontwikkelingen in Duitsland

Lachen is op zichzelf geen biologisch vaststaande uitdrukking van geluk, heeft

emotie-onderzoeker Lisa Feldman Barrett laten zien; je kan ook gelukkig zijn zonder te lachen. De lach is ook nog eens een sterk cultureel bepaalde gezichtsuitdrukking: in sommige culturen wordt er veel gelachen in het openbaar, in andere niet. De Finnen staan op de geluksindex op de eerste plaats, maar uitgebreid lachen is nu niet bepaald iets wat je met Finland associeert.

Ik heb inderdaad het idee dat de Nederlanders de afgelopen jaren in het openbaar steeds meer zijn gaan lachen, maar dat lijkt me niet omdat ze nu zoveel gelukkiger zijn geworden, maar eerder een ostentatief signaal aan de buitenwereld: 'Kijk mij eens ontspannen en onbezorgd zijn'. In Berlijn wordt het daarentegen juist gewaardeerd als je met een zekere geslagen grimmigheid de wereld in kijkt. In de Duitse openbaarheid in het algemeen stijg je dan weer vooral in sociaal aanzien als je een flinke dosis ernst in je gezicht weet te leggen.

Het gezicht is een communicatieve oppervlakte, en het drukt óók uit wat sociaal wenselijk wordt gevonden. Minstens zo complex wordt het als je een dergelijke expressie gaat beoordelen. Kijken we écht naar de gezichtsuitdrukking van de gemiddelde Berlijner, of worden we gestuurd door de sjofele kleding, de geslagen houding, de afbladderende muren - aspecten die juist in de Berlijnse U-Bahn allesoverheersend zijn.

De context van een gezicht bepaalt de interpretatie ervan, en andersom beïnvloedt je eigen situatie ook je oordeel. Als ik te lang in Berlijn ben gebleven, meen ik in Amsterdam opgelucht overal lachende gezichten te zien; ze stralen dan een aangename lichtvoetigheid uit. Maar na een week voelt het vaak al als joligheid, en die begint me dan weer zo te irriteren, dat ik in de trein terug de strenge blik van de Duitse conducteur zomaar ineens als een teken van existentiële ernst kan gaan zien.

Eén ding is in ieder geval zeker: dat wat een gezicht uitstraalt, beïnvloedt de stemming van anderen - en draagt zo ook bij aan de uitstraling van een stad. Al staat de uitkomst ook hierbij niet vast: ikzelf word juist wel vrolijk van de Berlijnse grimmigheid, maar mijn nichtje was duidelijk blij weer weg te kunnen.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/54656/een-duits-gezicht>